

Lektio

Auli Harju

Tutkijan retrospektiivinen katse julkisen osallistumisen kokemuksellisuuteen

Lainaan kirjailija Minna Rytisalon (2023, 115) sanoja:

Joskus ajasta toiseen siirrytään rysähtäen ja väkivaltaisesti, niin että säleitä sinkoilee ympäriinsä ja kaikki asettuu uusiksi, ja joskus taas näin: muutokset ovat niin hitaita ja tapahtuvat niin huomaamatta, että lopuksi ne voi rauhallisesti vain todeta.

Esimerkki ensin mainitun kaltaisesta muutoksesta löytyy lähiajoilta. Koronapandemia alkoi rysähtäen, ja päällimmäiseksi tunteeksi nousi nopeasti, että elämä menee uusiksi. Nykyhetkestä käsin voi myös todeta, että asiat eivät palanneet pandemian jälkeen aivan ennalleen. Hiljaista, hidasta muutosta on vaikeampi havaita, sitä vain elää.

En ole väitöstutkimuksessani tutkinut varsinaisesti muutosta. Muutoksen todentaminen tutkimuskohteessani, julkisessa osallistumisessa, olisikin ollut väitöskirjani artikkeleiden esittelemien tapausten pohjilta hankalaa. Jos esimerkiksi haluaisi vertailla asiantiloja ennen ja nyt, muutoksen mahdollisuus tulisi ottaa huomioon jollain tapaa jo tutkimusasetelmaa rakentaessa. Toisin oli minun työssäni, jossa artikkelit valikoituivat väitöskirjani osatutkimuksiksi vasta jälkikäteen.

Väitöstyöni julkisen osallistumisen tapaukset sijoittuvat eri vuosikymmenille ja omiin konteksteihinsa. On selvää, että muutosta on sitten 2000-luvun alun tapahtunut niin kansalaisosallistumisessa kuin julkisuudessakin. Ensimmäinen osatutkimus sijoittuu aikaan ennen sosiaalista mediaa. Julkista keskustelua kannatteli, välitti ja rakensi journalismi. Internetissä kyllä keskusteltiin erilaisilla foorumeilla. Mutta tuolloin pöytätietokoneiden aikaan nettiin mentiin varta vasten – ja ne menivät, jotka ylipäänsä nettiä käyttivät. Sen aikaisessa tutkimuksessa verkossa nähtiin olevan valtava demokratiaa vahvistava potentiaali, kunhan ihmiset vain oppisivat vaadittavat tekniset taidot ja saisivat pääsyn verkon valtateille, valmiudet osallisuuteen tulevaisuuden tietoyhteiskunnassa.

Nyt elämme verkossa älypuhelimet käsissämme ja algoritmit ohjaavat ja järjestelevät – ja sotkevat – julkista keskustelua. Yhteiskunnallinen keskusteluilmapiiri on polarisoitunut. Maailman mittakaavassa demokratiakehitys näyttää aiempaa epävarmemmalta ja aiemmin etäisiltä tuntuneet tulevaisuuden uhkakuvat, kuten ilmaston lämpeneminen, ovat jo täällä.

Väitöskirjan johdanto-osiossa katson taaksepäin eteenpäin tähyttämisen ja ennakoinnin sijasta. Valitsin tarkastelun kohteeksi artikkeleita, joita yhdistää aiheena julkinen osallistuminen. Käytin niitä aineistona, josta analysoin esiin julkisen osallistumisen kokemuksellisuutta. Näin tarkastellen oli mahdollista havaita myös hidasta muutosta: Kirjoittaessani yhtäaikaaisesti läsnä oli paitsi nykyhetki, myös artikkelien taustalla olevien tutkimusten tekohetki konteksteineen.

Taaksepäin katsominen eli retrospektiivi oli johdantoni teemana myös toisella tapaa. Taiteen maailmassa retrospektiivin ajatuksena on näyttää taiteilijan tuotannon muuttuminen tai kehitys. Tämä muutos on olemassa todennäköisesti myös jokaisessa artikkeliväitöskirjassa. Ensimmäinen artikkeli on kirjoitettu eri lähtökohdista kuin väitöstyön viimeinen. Ymmärrys tutkimusaiheesta on syventynyt, oppimista on tapahtunut myös tutkimustaidoissa ja siinä, miten kirjoitetaan tieteellistä tekstiä, miten tehdään pätevä tutkimusartikkeli. Tätä kehitystä ei useinkaan tuoda väitöstyössä esiin, vaikka se taustalla vaikuttaisikin.

Oman väitöskirjani johdanto-osion tavoitteena oli nimenomaan tarkastella tutkimuksen tekemistä kokemuksellisenä ilmiönä – yhtä painavasti kuin julkisen osallistumisen kokemuksellisuuttakin. Taaksepäin katsominen tutkimustyön nykyisessä kilpailullisessa, innovatiivisuutta ja tulevaisuussuuntautumista korostavissa olosuhteissa ei tunnu ehkä kovin trendikkäältä. Johdanto-osion hahmottaminen tekemääni tutkimusta arvioivaksi tekstiksi auttoi minua kuitenkin järjestelemään ajatuksiani ja jäsentämään johdannon rakennetta. Kun antauduin muistelemaan ja katsomaan taaksepäin, näin selkeämmin, mikä on ollut työssäni arvokasta ja mitkä asiat olen ottanut itsestäänselvyyksinä – tai ohittanut liian nopeasti. Tämä ei aina ole ollut niin selvää kiivastahtisen projektitutkimuksen pyörteissä. Hahmotin myös, mikä on edelleen merkityksellistä ja muistamisen arvoista.

Seuraavaksi valotan hieman sitä, mitä kokemuksellisuuden tutkimisella tarkoitan. Aloitan julkisen osallistumisen kokemuksellisuudesta, minkä jälkeen siirryn julkisen osallistumisen tutkimisen kokemuksellisuuteen.

Ajattelen, että kokeminen liittyy nykyhetkeen. Se on läsnä olemista siinä, mitä tässä ja nyt tapahtuu. Mutta kokemuksessa on yhtä lailla mukana myös menneisyys ja tulevaisuus. Menneistä kokemuksista opitaan, ja niiden avulla tulkitaan nykyhetken kokemuksia. Kokemusten perusteella myös suuntaudutaan tulevaisuuteen ja tulevaan toimintaan. Kokemuksellisuuden tutkiminen on näin lähtökohtaisesti kiinnittynyt ajan eri kerroksiin. Esimerkiksi kun kansalaisaktiivi kertoo tutkijalle osallistumiskokemuksistaan, hän muistelee, mutta myös tulkitsee uudelleen ja antaa toiminnalleen uusia merkityksiä. Nämä ovat aineksia, jotka eivät olleet vielä hänen julkisen osallistumisensa tapahtumishetkellä olemassa.

Kun 2000-luvun alussa seurasin tamperelaisia paikallisen julkisen osallistumisen tapauksia, joissa kuntalaisaktiivit yrittivät vaikuttaa kaupunkisuunnittelun kohteisiin, heidän kokemuksensa kiteytyi haastatteluissa useamman kerran lauseeseen ”meitä kuullaan, muttei kuunnella”.

Viime marraskuussa Helsingin Sanomissa (22.11.2023) julkaistussa mielipidekirjoituksessaan Kari Tikkala Munkkivuoresta toi painokkaasti esiin helsinkiläisten huolen luonto- ja virkistysalueiden tuhoamisesta ja massiivisen lisärakentamisen tuomista epämurkuvuuksista. Hän kirjoittaa, että lain mukaan asukkaita on kuultava kaupunkisuunnitteluun ja kaavoitukseen liittyvissä asioissa. ”Kuullaan ehkä, muttei ilmeisesti kuitenkaan kuunnella”, Tikkala toteaa.

Esimerkkien välissä on yli kaksikymmentä vuotta, eikä mikään siis ole muuttunut?

Jos olisin tutkinut julkista osallistumista nimenomaan muutoksen näkökulmasta, olisin lähtenyt tarkastelemaan asukkaiden näkemysten paikkoja paikallisissa suunnittelu- ja päätöksentekoprosesseissa eri ajankohtina. Julkisen osallistumisen kokemuksellisuuden näkökulmasta minua kiinnostaa se, millaisista kokemuksista kuullaan muttei kuunnella -ajatus kumpuaa.

Kyse on ainakin osallisuuden kokemuksesta. Kaupunkilaiset ovat monin tavoin ja monissa eri rooleissa osallisia kaupunkiympäristöön ja sen suunnitteluprosesseihin. He ovat asukkaita, työmatkailijoita, äänestäjiä, palveluiden käyttäjiä – ja heillä on paikkaan kiinnittynyt identiteetti. Kaupungissa on heille tärkeitä paikkoja ja toimintoja.

Kyse on myös vaikuttavuudesta. Kun osallistuu johonkin, toivoo luonnollisesti, että sillä on myös vaikutusta. Käyttähän siinä aikaansa mielipiteiden muodostamiseen ja niiden esiin tuomiseen, perehtyy asiakirjoihin ja kertoo niiden pohjalta näkemyksiään. On ymmärrettävää, että odottaa vastineeksi, että näkemyksiä kuunnellaan ja että tämä kuunteleminen myös käy ilmi jollain tapaa. Lisäksi osallistumiseen liittyy tunnetason sitoutuneisuus: ihminen osallistuu julkisesti, koska välittää kyseessä olevasta asiasta. Niin paljon, että haluaa ja rohkenee astua esiin ajatuksineen.

Kolmas huomioni liittyy siihen, mitä kokemukset ovat. Kokemukset ovat luonteeltaan jaettuina, ne eivät ole yksilöllisiä ja niin ainutlaatuisia kuin miltä ne ehkä meistä kokijoista tuntuvat. Kasvamme kokijoiksi toisten ihmisten keskuudessa ja omaksumme tavat, joilla kokemuksiamme tulkitsemme ja joilla niitä sanallistamme. Näin voimme myös ymmärtää toistemme kokemuksia. Kuullaan muttei kuunnella -kokemus on kansalaisosallistumisessa tällainen toistuva, tunnistettava ja osallistujien jakama osallistumiskokemus.

Sitten työni toiseen kokemukselliseen ulottuvuuteen. Väitöstyössä esiintyy minäkertoja, kokemuksiaan esiin tuova tutkija. Hahmo on tuttu joidenkin tieteenalojen teksteissä, toisissa siitä ei näy varjoakaan. Karkeana yleistyksenä voi sanoa, että tutkijan kokemukset eivät juurikaan piirry esiin tieteellisissä teksteissä. Näkemykseni mukaan kokemukset sisältävät arvokasta tietoa tutkimuksesta. Artikkeliväitöskirjan johdanto-osion tavoitteena on yleensä myös arvioida tehtyä tutkimusta. Mielestäni tutkijan kokemusten esiintuominen, tutkimusmenetelmien avaaminen ja sen tunnistaminen, että tutkija on osa tutkimustaan, valaisevat tehtyä tutkimusta tärkeällä tavalla. Omien osatutkimusteni tiivisluotoisissa artikkeleissa tähän ei ollut mahdollisuutta, mutta väitöskirjan johdanto-osio tarjosi tilaa metodologiseen reflektioon. Yksi vastuullisen tieteen periaatteista on läpinäkyvyys. Tutkimusta on mahdollista seurata ja arvioida, kun sen metodiset ja metodologiset lähtökohdat ovat näkyvillä. Tämä oli johtotähteni johdanto-osiota tehdessä.

Rivien välistä – vähintäänkin – voi työstäni lukea myös tunteita. Tampereen yliopisto on ollut minulle tärkeä paikka. Olen tehnyt siellä käytännössä koko aikuisen elämäni työuran. Tehnyt töitä projektitutkijana vaihtuvissa tutkimushankkeissa. Samanaikaisesti yliopisto on muuttunut ympärilläni. Muutos on ollut osin hidasta ja näkymätöntä, mutta korkeakoulumaailmaa koskevassa tutkimuksessa on ansiokkaasti dokumentoitu niitä päätöksiä ja uudistuksia, jotka ovat muutosta vieneet eteenpäin. Oma kokemukseni tässä kehityskulussa on ollut syvenevä tunne ajautumisesta ahtaalle, epävarmuuden lisääntyminen ja toimintatilan kaventuminen. Ehkä osa teistä tutkijoista jakaa tämän kokemukseni.

Kokemuksista kertominen on myös itsensä alttiiksi laittamista. Väitöskirjassa teen sen tutkijana, mikä herättää tunteita itsessäni ja ehkä myös lukijassa. Tunteet voivat liittyä epävarmuuteen tai ihmetykseen siitä, kuuluuko kokemuksia tuoda julki tällaisessa yhteydessä. Onko tyyli sopiva tieteelliselle tekstille? Tunteisiin voi sisältyä vaikkapa noloutta, ärsyyntymistä tai myötähäpeää. Puhuuko tutkija enemmän itsestään kuin tutkimuksestaan?

Tunteet tuovatkin usein näkyväksi sen rajanvedon, millaisiin julkisiin tilanteisiin kokemukset – ja tunneilmiasut – sopivat ja missä niiden ei ole niin suotavaa näkyä. Tieteellinen tutkimus ei ole tunneasia – vai onko sittenkin? Kyllähän tutkimus tuntuu tekijässä, tutkimusosallistujassa ja toisinaan suuremmassakin joukossa ihmisiä. Tämän voi todeta esimerkiksi niistä lukuisista tieteellistä tutkimusta koskevista keskusteluista, joita sosiaalisessa mediassa on viime vuosina käyty.

Julkisissa keskusteluissa pyritään toisinaan rapauttamaan tutkimustiedon merkitystä esittämällä omiin kokemuksiin nojaavia argumentteja ja johtopäätöksiä. Jos tutkimustieto kertoo toista kuin omat kokemukset, se saatetaan leimata virheelliseksi. Sanat kokemustieto ja kokemusasiantuntijuus ovat saaneet näiden keskustelujen myötä uusia, epäilyttäviäkin vivahteita. Se ei kuitenkaan ole syy sulkea kokemusta ulos tarkastelusta tai olla antamatta kokemuksille arvoa.

Julkisessa keskustelussa tiedon tuottamisen ammattilaiset, kuten toimittajat ja tutkijat, joutuvat myös helposti tikunnokkaan oletettujen ja kuviteltujen puolueellisuksiensa ja esimerkiksi mahdollisen poliittisen suuntautumisensa vuoksi. Siksi tuntuu ehkä riskialttiiltakin avata julkisesti oman tutkimustyön taustoja, tuoda esiin sen heikkouksia – tai ylipäänsä tarkastella tutkimusta julkisena, yhteiskunnallisena osallistumisena. Sitä se kuitenkin nähdäkseni on. Minun on vaikea keksiä, mikä voisi olla sellainen tutkimus tai tieteenala, joka olisi sulkenut täysin ulos pyrkimyksen yhteiskunnalliseen osallisuuteen ja osallistumiseen. Väitän, että kaikki tutkimus hakee viime kädessä mielensä ja merkityksensä julkisesti jaetussa maailmassa elämisestä.

YTM Auli Harjun mediatutkimuksen alan väitöskirja Julkista osallistumista – ja sen tutkimista – kokemassa *tarkastettiin Tampereen yliopiston informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunnassa 16.2.2024.*

Kirjallisuus

Helsingin Sanomat 22.11.2024. Kari Tikka: Asukkaita kuullaan, mutta ei kuunnella. Lukijan mielipide. Luettu 10.2.2024. <https://www.hs.fi/mielipide/art-200010001724.html>
Rytisalo, Minna. 2023. Jenny Hill. WSOY.

Kirjoittaja

Auli Harju, YTT, tietoasiantuntija

Auli Harju on tutkinut journalismia ja mediaa eri hankkeissa Tutkimuskeskus Cometissa Tampereen yliopistossa. Nykyisin Harju toimii tietoasiantuntijana Hämeen ammattikorkeakoulun kirjasto- ja tietopalveluissa TKI-tuen tehtävissä, työnkuvanaan muun muassa tutkimusetiikkaan ja aineistonhallintaan liittyvä ohjaus ja neuvonta.